

RECENZIJE

BOGOSLOVLJE. Izdaje Pravoslavni bogoslovski fakultet u Beogradu. Casopis izlazi od 1926. (1) do 1940. (XV) i ponovno od 1957. (L/XVI/). Zadržao je staru vanjsku fizionomiju s odjeljcima članci i rasprave i Ocene i prikazi (odnosno: Prikazi i beleške). Izlazi dva puta godišnje u svescima od 4 do 6 araka, ali se redovito pojavljuje kao dvobroj. Uređuje ga redakcioni odbor. Posebnu pažnju posvećuje kako historijskoj tako i aktualnoj problematici srpskoga pravoslavlja, s uvijek živim zanimanjem i za šire, svepravoslavne i svekršćanske probleme.

Pod rukama nam je zadnji svezak, 1—2 za god. VII (XXII), 1963. Tu u člancima i raspravama:

Dr EMILIJAN ČARNIĆ piše — »Povodom priprema za kritičko izdanje vizantijskog teksta Svetog pisma Novog zaveta« (str. 1—7). Nakon iscrpnijega historijskoga pregleda dosadašnjih napora u kršćanskom svijetu oko uspostave kritičkoga teksta NZ, autor se osvrće na nastojanja Grčke pravosl. crkve da pripremi kritičko izdanje »tradicionalnog« bizantijskog teksta NZ koji je na Istoku u širokoj upotrebi. U vezi s tendencijama koje su se pri tom pojavile upozorava da je smisao posla ne najljepši, nego najčistiji tekst, a do njega se neće doći ne uvaželi se pored novijih i oni najstariji biz. rukopisi. Neprihvatljiva je, stoga, i distinkcija grčkih učenjaka V. Vellasa i P. Trempelesa a) o znanstvenoj i b) religijskoj vrijednosti dijelova teksta, tako da bi se i ono što je za znanost umetak moglo zadržati u tekstu s njegove religijske vrijednosti. Za pravoslavnoga se teologa vjerski i znanstveni interes poklapaju; čist je tekst u interesu i znanosti i Crkve.

Dr ČEDOMIR S. DRASKOVIĆ objavljuje svoje predavanje održano 31. III 1963. na akademiji u Ruskoj crkvi u Beogradu povodom stogodišnjice rođenja mitropolita Antonija: »Mitropolit Antonije Hrapovicki kao pastoralista« (9—15). Mitropolit Antonije kritički se odnosio prema ruskoj teološkoj tradiciji. Držao je da je čitava epoha, tamo od Petra Mogile pa do njegovih dana, nasljeđovala zapadnu skolastiku, a to je, stvorivši tip »moskovskog jerarha-činovnika«, urodilo teškim posljedicama u čitavom crkvenom životu Rusije. Zato je želio rusku teologiju vratiti k istinski pravoslavnim tradicijama i svotočakom duhu, i na toj osnovi reorganizirati rusku teološku nastavu. I u konkretnom crkvenom životu oštro je razgraničavao dva pastoralna puta: formalističko-juridički rimokatolički put i istinski pravoslavni. Svoju je pastoralnu teologiju izgradio na misli da je pravoslavno učenje o presv. Trojstvu metafizički osnov moralnoga duga ljubavi i na uvjerenju da kršćanstvo nije doktrina i povijest, nego život i, prije svega, stvaranje ličnosti, unoseći odatle u jezgru svoje pastoralne teologije ideju o supatničkoj ljubavi pastira kao aktivnom elementu u moral-

nom preporadnju grešnikovu. — Problematika u izvjesnom smislu živi i danas, samo se, vjerujem, ne da više postavljati u onako jednoznačnim razgraničenjima kako se nametala mitr. Antoniju Hrapovickom.

Dr DIMITRIJE DIMITRIJEVIĆ — »O monaštvu svetog Save« (17—25). Unutar pravoslavlja sv. Sava stvorio je poseban tip monaštva s obzirom na cilj monaškoga života. Monahu u tom tipu nije apsolutni ideal spasenje svoje duše same, nego spasenje duše kao posljedica služenja spasenju svoga naroda. Analiza Domentijanovih i Teodosijevih života sv. Save zajedno s analizom Tipika sv. Save pokazuje da ovaj tip monaštva nisu sv. Savi nametnule historijske okolnosti, već je to bila izvorna zamisao njegova kršćanskoga duha. Bez poznavanja ovoga srpskoga tipa monaštva nemoguća je prava ocjena i pravoslavnoga monaštva u cjelini. Tema je i za rimokatolika zanimljiva ne samo historijski nego, u vezi s problemom o monaštvu kao uistinu kršćanskom idealu — kako se pita u novije vrijeme — ulazi i u jedan širi općekršćanski interes.

Dr RADMILO VUČIĆ — »Hrišćanstvo i vaspitanje«. Posvećeno ideji Ekumene (27—51). Autor konstatira da je kršćanstvo nezamjenljivo u odgojnom djelu. K tomu se kršćanski odgoj, izravno ili neizravno, proširio po svoj zemlji, tako da se historija odgoja uopće ne može odvojiti od kršćanskoga duha, i barem je evropska kultura neshvatljiva bez poznavanja kršćanstva. Kršč. odgoj »teče dalje sigurno, sa svima praktičnim, istorijski uslovljenim konzekvencijama«, doduše »lako obojen u tri nijanse: pravoslavnu, katoličku i protestantsku, ali »konačno čini jedan i jedinstven potez«. Nalazi da pravoslavnu nijansu kršćanskoga odgoja karakterizira težnja da se Kristova istina kao odgojni ideal »očuva u njenoj prvobitnoj čistoci«, a kao odgojni činilac nastupa tu »duhovna zajednica vernih, ne crkva kao institucija, ne hijerarhija kao njen upravni organ«. U toj zajednici, koja asimilira mladi naraštaj, dan je duh prvobitne kršćanske zajednice, učenje i život Kristov. — Rimokatolički odgoj karakterizira to što se vrši u Crkvi kao instituciji, još više, što ga vrši Crkva kao moćna hijerarhijska organizacija »uvjerenja dugim iskustvom i odgojnim rezultatima da »samo jaka crkva može da izgradi određenu i čvrstu duševnu strukturu u mladoj duši« — Protestantiizam pak nastoji život sada i ovdje, svagdašnjicu, formirati u smislu kršćanstva pa pomaže mladima pristupiti k čovjeku s ljubavlju i razumijevanjem. — Svaki od ova tri tipa naglašava jedan aspekt kršćanskoga odgoja, ali im je svima zajednička osnova u Kristovu učenju i životu: »Mnogi su darovi; ali je duh jedan.« (1 Kor 12, 4).

Dr LAZAR MIRKOVIĆ — »Mozaici u crkvi San Vitale u Raveni« (53—81). Ovaj jedinstveni spomenik ranoga kršćanstva prikazuje euharistijsku zrtvu koja se vrši na prijestolju-oltaru pod mozaicima. Inspirator je morao potjecati s Istoka, iz Sirije, jer je dao oslikati — kako autor utvrđuje tekstovima — glavne momente iz sirske liturgije (kakvu nalazimo u VIII knjizi Apost. konstitucija) i jeruzalemske, Jakovljeve liturgije.

U dijelu Prikazi i beleške (83—88) B. Kovačević osvrće se na E. Carničev prijevod Evanđelja po Marku; C. Drašković recenzira prvi broj obnovljene Bogoslovske smotre (XXXIII/1, Zagreb 1963) i zbornik *Mysterium Kirche* (Herausg. von Ferdinand Holböck u. Thomas Sartory OSB, Otto Müller Verlag Salzburg 1962, Bd. I—II), a D. D. zbornik *Le millénaire du Mont Athos 963 — 1963. Études et mélanges I. Éd. de Chevetogne* 1963.

Napomenut ću ovdje da je Ljubomir Nikić u Bogoslovlju, V (XX), Beograd 1961, sv. 1—2, str. 127—146, objavio Bibliografski pregled radova štampanih u tom časopisu do uključivo godine 1960. u 363+95 biblio. jedinica.

Josip Turčinović

PAULUS BUTORAC: *In laudibus Virginis*, Rim, 1964., »Alma Roma« editrice., str. 9—103. Na latinskom jeziku.

Sedam, recimo, običnih zavaja. A koliko na njima dubokih teoloških varijacija! Majka milosrdna srca — Ogledalo bez ljage — Prečisto Srce — Majka bolova — Sjajna zvijezda — Majka providnosti — Majka milosti. Jest, nije to ona suha teologija, to je precizno, aforistički izražena teološka misao i zaodjevena u ruho duboke mističke topline, one koja »gustat divina«.

Čitalac ne može a da ne poleti mišlju do klasičnih mističnih pisaca prošlosti. Do onih što su pisali iz punine kontemplacije. Kada je teologija okupljala duše i srca kao »veritas affectiva beatificans«. To su intimni razgovori duše s Bogom, susreti bijednog čovječjeg srca s Velikim Srcem. Ovdje su to susreti s Marijnim Srcem, a preko njega do Božanskog Srca. Pokrenuta je sva ljestvica osjećaja: divljenje, zadovoljština, prošnja, kajanje, zanos. Pokrenuta je sva priroda: od mravi, travice, preko ptica do oblaka. Tako promatra prirodu kršćanska duša, mistična duša.

Teško je izraziti vrijednost ove knjige. Ona je određena da postane doživljajem svake duše, koja je sposobna misliti i osjećati unutarnje vibracije kršćanske duše. Neobična hrana za mentalitet današnjice. Neobična, ali vrlo sočna hrana, ugodan napitak. Toplo srce piščevo iznalazi nazive koji pridiru do srca čitaoca, a to su »agna mitis«, »ignita caritatis regina« itd. U sočnim teološkim aforizmima odjekuje klasična teologija. Osluškuješ Svete Oce, susrećaš Tomu, zanosi te jednostavnost Poverella iz Asiza; prepoznaješ glasove velikih mistika...

Možda netko ne vjeruje? Jedan mu je još savjet: »uzmi i čitaj«. Razumije se: ako ti je draga fluidnost i precizna izražajna snaga latinskog jezika. K tome još: ako ti nije tuđa teologija niti pobožnost prema Blaženoj Djevici. Vjerujem da molitva na str. 25. i 99. nijednog čitaoca neće ostaviti indiferentnim.

N. K.

BOŽJA RIJEČ ZAJEDNICI, Zbornik liturgijskog tečaja II, Zagreb 1963, str. 196.

Koje svećeničko srce da ne razveseli ova knjiga! To je pokazao i neočekivano velik broj učesnika na tom homiletsko-liturgijskom tečaju. Eto, i kod nas se počelo na široj osnovi raspravljati jedno važno pitanje suvremene pastoracije, naše propovijedanje. Ne možemo reći da su u prošlim vijekovima propovjednici bili u svemu savršeni, ali njihova nesavršenost nije toliko izbijala kao u naše doba, koje nam je svojom velikom erudicijom u ljepom književnom ruhu dočarao o. Skvorc. Danas se govori o pravoj krizi propovjedništva. O tom je prof. Gračanin održao uvodni referat. Značajna je pojava da su i sami propovjednici nezadovoljni sa svojim propovijedanjem, kako nam to lijepo crta don Zanić. Oni rado pretresaju međusobna iskustva i traže suvremene uzore.

No pitanje suvremenog propovijedanja ne može se rješavati sa subjektivnog stajališta. Treba ići na izvore Objave. U tom svjetlu rodila se kerigmatika koju je prikazao Msgr Pogačnik, a o. Brajčić je ocrtao kerigmatički vid dogmatike. S tim u vezi se pojavila i potreba liturgijskog propovijedanja o kojem govori o. Kirigin. Liturgijsko propovijedanje, možemo reći, nalazi svoju puninu u mistagoškim propovijedima koje je prikazao Msgr Pichler. Dr Kuničić želi dati pravo mjesto moralnim temama u suvremenom propovijedanju.

Pored prikaza suvremenih propovjedničkih strujanja svi navedeni govornici daju mnogo vrijednih naputaka za uspješno moderno propovijedanje. Možda je to najbolje sazeo prof. Gračanin u naslovima svojih odlomaka: propovjednikova ličnost, Posvemašnje poznavanje srčine, Poštivanje i ljubav prema slušateljstvu, Neodoljiva riječ! Svakako najviše se ističe osobna svetost propovjednika. Dr Kuničić citira sv. Tomu: »Nullus debet assumere praedicationis officium nisi prius fuerit in virtute perfectus«. No je li u tom ipak pravi izlaz iz krize? Zanimljivo je da se jasno luči govorničvo od propovjedništva. To znači da propovjedništvo imade u sebi nešto specifičnoga što se ne daje ničim nadomjestiti. Tim se pitanjem pozabavio o. Sagi-Bunić.

Dr Sagi ističe da je prije svega najvažnije izgraditi teologiju propovijedanja i propovijedi. Svi prijedlozi za poboljšanje modernog propovijedanja ne mogu donijeti pravi plod, ako se ne upozna intima, nuntarna narav samog propovijedanja. O. Sagi kaže: »Da